

LEV TOLSTOY-KONSTANTİN LEONTYEV: İNSAN NEYLE YAŞAR?

Nazan COŞKUN

Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, nazan_coskun@yahoo.com ORCID: 0000-0001-7748-5219

Coskun, Nazan. "Lev Tolstoy-Konstantin Leontyev: İnsan Neyle Yaşar?" idil, 118 (2025/3): s. 536-544. doi: 10.7816/idil-14-118-09

ÖZ

Bu çalışmanın konusunu Lev N. Tolstoy'un (1828-1910) geç dönem halk öykülerinden biri olarak kabul edilen *İnsan Neyle Yaşar* öyküsü bağlamında Konstantin N. Leontyev'in (1831-1891) yazara yönelik eleştirilerini değerlendirmek oluşturmaktadır. Aynı yüzyılın insanı olan Leontyev ve Tolstoy tüm yaşamları boyunca varoluşlarına bir mana aramışlardır. Uzun arayış yolları sonuçta iki yazarı köklü bir biçimde birbirinden ayırmıştır. Tolstoy adı geçen öyküsünde açıkça ifade ettiği üzere yaşamın anlamını Tanrı ve sevgi özdeşliğinde bulmuştur. Leontyev de cevabı Tanrı'da bulmuş ancak korku olmadan Tanrı'ya ulaşmanın mümkün olmadığını düşünmüştür. Ona göre Tolstoy'un yaptığı gibi Tanrı'yı sevgiyle özdeşleştirmek aslında Batı Avrupa'dan tüm insanlığa yayılan liberal hümanist ilerleme anlayışı virüsüdür. Bu virüs Hristiyanlığın özünü yozlaştırmaktadır. Bu anlamda Tolstoy'un sevgi ve Tanrı özdeşliği bir tür pembe Hristiyanlık vaazıdır. Ancak yaptığımız incelemeden görüldüğü üzere Leontyev, Tolstoy'u tek taraflı ve yanlış bir sevgi vaaz etmekle suçlarken kendisi de korkuya dayanan tek taraflı bir Hristiyanlık vaaz etmiştir. Sonuç olarak hem Tolstoy'un hem de Leontyev'in anlam arayışı Tanrı inancı ile sonuçlanır. Tolstoy *İnsan Neyle Yaşar* öyküsüyle insandaki üç temel Tanrı kelamını açıklar. İnsanda sevgi vardır, sevgi Tanrı'dır. Sevgi kimdeyse Tanrı ondandır. İnsan neye ihtiyacı olduğunu bilmez. Dünyevi yaşama tutunur, dünyevi arzular peşinde koşar. Oysa her şey Tanrı'dandır ve Tanrı iyiliktir. Leontyev için ise Tanrı korkudur, sevgi sadece korkunun meyvesidir. Tolstoy'un sevgi vaazı ise insana tapınmanın tezahürlerinden biridir.

Anahtar Kelimeler: Leontyev, Tolstoy, İnsan Neyle Yaşar, Sevgi, Korku

Makale Bilgisi:

Geliş: 17 Ocak 2025

Düzeltilme: 23 Mart 2025

Kabul: 5 Nisan 2025

Giriş

1831 yılında Rusya'nın Kaluga bölgesinde doğan Konstantin Leontyev, 1828 yılında Yasnaya Polyana'da dünyaya gelen Lev Tolstoy ile aynı toplumsal-tarihsel gerçekliğin, aynı çağın insanıdır. Ancak yaşamları farklı çizgilerde ilerler. Leontyev 1849 yılında üniversite eğitimi almak için Moskova'ya geldiğinde Tolstoy, Kazan Üniversitesindeki derslerini bırakmış Yasnaya Polyana, Moskova ve Petersburg arasında âdeta mekik dokuyarak yaşamına bir anlam bulmaya çalışmaktadır. Arayışlarına bir cevap bulamayan Tolstoy, 1851 yılında abisiyle birlikte savaş bölgesi olan Kafkasya'ya gider. Leontyev'in yaşam yolu da bu dönemde benzer bir gelişim sürecindedir. Tıp fakültesinde öğrenci olan Leontyev, Kırım Savaşı'nın patlak vermesinin ardından askeri doktor olarak cepheye gitmeye karar verir. İki yazarın ilk edebî deneyimleri de aynı tarihlere rastlar. Leontyev, 1851 yılında ilk edebî eseri *Aşk Evliliği'ni* (*Женитьба по любви*) kaleme alırken (Çijov, 2016: 40) Tolstoy, *Dünyanın Öyküsü* (*История вчерашнего дня*) başlıklı uzun yıllar sonra yayımlanacak olan ilk eserini yazar (Aksüt, 2022:588) ve onu edebiyat sahnesine taşıyacak olan üçlemesinin ilki olan *Çocukluğum* (*Детство*) üzerinde çalışır. Ne var ki iki yazarın edebî yazgısı birbirinden oldukça farklı olacaktır. Tolstoy, Rus ve dünya edebiyatının devlerinden biri haline gelecek iken Leontyev, edebî kimliğiyle hiçbir zaman öne çıkamayacak daha çok bir diplomat ve tarih felsefesi filozofu olarak tanınacaktır. Ancak yaşamı boyunca da edebiyattan vazgeçmeyecektir. İki yazarın yazgısını birleştiren en önemli özellik ise tüm yaşamları boyunca varoluşun anlamı sorusuna aradıkları cevaptır. Hem Tolstoy hem de Leontyev, yaşamlarının sonlarına doğru varoluşlarına dair bir anlam bulur. Ne var ki Leontyev için Tolstoy'un bulduğu anlam; Hristiyan bakış açısından kabul edilmezdir.

Bu bağlamda bu çalışmanın konusunu Konstantin Leontyev'in Lev Tolstoy'un *İnsan Ne ile Yaşar?* (*В чем люди живы?*) başlıklı geç dönem öyküsü bağlamında varoluşun anlamı nedir sorusuna verdiği yanıtlara yönelik eleştirel yaklaşımını incelemek oluşturmaktadır.

Sahte Hristiyanlık

Edebiyat alanında istediği başarıya bir türlü ulaşamayan ancak yaşamı boyunca da edebî eserler kaleme almaktan vazgeçmeyen Leontyev, 1863 yılı itibarıyla Girit adasındaki Kandiye şehrinde diplomatlık görevine başlayarak yeni bir yola adım atar. 1871 yılında deneyimleyeceği derin krize kadar diplomatlığı sürdüren Leontyev, bu tarihten itibaren katı bir muhafazakâra dönüşür.¹ Keşiş olmak için kutsanmak isteyen Leontyev'in bundan sonraki yaşam yolu; yer ve gök arasındaki mücadele arasına sıkışıp kalır. Tolstoy da bu dönemde benzer bir deneyimden geçmektedir. Yaşamı boyunca hayatın anlamını arayan Tolstoy, *Savaş ve Barış* (*Война и Мир*), *Anna Karenina* (*Анна Каренина*) gibi büyük romanları döneminde nispeten bir sükûnet içinde olsa da 1870'li yılların sonu 1880'li yılların başı itibarıyla derin bir kriz deneyimler. Tolstoy'un bu krizden çıkış reçetesi ise Leontyev ile yollarını keskin bir biçimde birbirinden ayırır.

Leontyev'in bu düşünsel krizi, onu manastır çileciliği olarak adlandırabileceğimiz bir yaşam yoluna sürükler. 1871 yılında ölüm korkusuyla Tanrı'ya, dine yönelen Leontyev, bu deneyimden önce dine; daha çok estetik yaklaşmakta, bununla birlikte politik meselelerde birleştirici unsur olarak önem vermektedir. Kilise onun için estetik güzelliğin bir yansımasıdır ve Leontyev, yaşamını Ortodoks öğretiler üzerinden inşa eden biri değildir (Volkogonova, 2013:210-211). Nitekim Leontyev, *o zamanlar Ortodoksluğu hiç anlamıyordum, sadece hayal gücümle ve kalbimle seviyordum* (Leontyev, 2007:299) sözleriyle bir itirafta bulunacaktır yıllar sonra. Ancak 1871 yılında yaşadığı ölüm korkusundan Athos rahiplerinin kendisine verdiği Meryem Ana ikonu sayesinde kurtulduğuna inanan Leontyev, iyileştikten sonra keşiş olacağına dair söz verir ve yeni bir yaşam yoluna adım atar (Volkogonova, 2013: 214). Ne var ki Leontyev'in yeni yaşam duyumsayışında korku ön plana çıkar ve korkunun karşısına iyiliği yerleştiren Tolstoy bu anlamda Leontyev'in eleştirisinin merkezine yerleşir.

Tolstoy da 1870'li yılların sonundan itibaren deneyimlediği kriz sürecinin ifadesi olarak da okunabilecek olan *İtirafımlarım* (*Исповедь*) başlıklı eserinde Leontyev ile benzer bir inanç sürecinden geçtiğini açıklar. O da

¹ Leontyev'in dünya görüşündeki değişim süreci yaşam ve yaratıcılığında oldukça tartışmalı bir döneme işaret eder. Pek çok araştırmacı Leontyev'in değişim süreci ile 1871 yılı arasındaki kriz arasında güçlü bir bağ kurar. Ancak kimi araştırmacılar ise değişim sürecini 1860'lı yıllardaki reform süreci ile Leontyev'in dünya görüşleri arasındaki zıtlığa vurgu yaparak açıklar. Detaylı Bilgi için Bkz. Nazan Coşkun, Şark Meselesinden Avrasyacılığa Konstantin Leontyev'in Tarih Felsefesi, İstanbul: Divan Kitap, 2025.

Leontyev gibi ilk gençlik yıllarında Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine göre yetiştirilmiş biri olmasına rağmen bu dönemde pek de dindar birisi olarak değerlendirilemeyeceğini, inançlarının sağlam bir yapı arz etmediğini belirtir (Tolstoy, 2008:9). Bununla beraber Tolstoy'un tüm yaşamına eşlik eden güçlü bir varoluşsal arayış yolundan geçmesi; yaşam ve yaratıcılığının en temel özelliği olarak kaşımıza çıkar: *Yeryüzünde var olmuş ve var olan milyarlarca insanın acaba hayata verdikleri anlam neydi? diye düşünmeden hayatın anlamını bulmaya çalışıyordum* (Tolstoy, 2008:58). Yaşamını anlamlı kılmak için ömrü boyunca mücadele eden Tolstoy kâh hayatın anlamsızlığı karşısında yok oluşa sürüklenir kâh hayata anlam vermek için iş, emek, yardım kuruluşları gibi çeşitli uğraşlara gömülür. Ancak bu kriz sadece geçici olarak aşılabılır. Sonunda Tolstoy hep aynı hiçlik bataklığına saplanır: *Benim hayatımın zaman dışı, sebep dışı, mekân dışı anlamı var mıdır, varsa cevabı nedir? Hayatımın zamana bağlı, sebebe bağlı, mekâna bağlı anlamı nedir? Bekledim, düşündüm. Cevabın tekti: Hiç!* (Tolstoy, 2008:61-62).

1880'li yılların başından itibaren keskin bir kriz dönemi daha deneyimleyen Tolstoy, bu defa hiçlikten sonsuz olan Tanrı'yla birleşme gibi bir çıkış yolu bulur. Bu birleşme için güçlü bir inancın gerekliliğini gören Tolstoy bunu ne kendi sosyal yaşam çevresinde ne de kilisede bulur. Hakiki inancı görebildiği tek yerin; halk yaşamı olduğunu keşfeder. Halkın kendi sosyal çevresinden farklı bir gerçeklikle yaşadığını anlar: *Muhitimin dindarlarının yaşam tarzı inandıklarıyla çelişkiydi. Halkın içindeki dindarların bütün hayatı ise din bilgisinin verdiği hayat anlamının bir onayıydı sanki* (Tolstoy, 2008:71). Rus araştırmacı A. Baldin, Tolstoy'un bu kriz dönemini şu sözlerle açıklar:

Hayat üzerine uzun uzun düşündükten sonra kendisi için önemli bir sonuca varır: "İnsanın hayattaki görevi ruhunu kurtarmaktır; ruhunu kurtarmak için Tanrı yolunda yaşamalı, Tanrı yolunda yaşamak için de hayatın bütün konforlarından vazgeçmeli, çalışmalı, alçakgönüllü olmalı, sabretmeli ve merhametli olmalıdır. Fakat hakikat yoluna girmiş bir insanın bir tür manevi akıl hocasına ihtiyacı vardır. Tolstoy için, sıradan Rus köylüleri böyle bir manevi akıl hocası hâline gelir (Baldin, 2001:17-22).

Nitekim *hayatı ve onun anlamını halk yaşıyor ve yaşarken oluşturuyor* (Tolstoy, 2008:85) diyen Tolstoy sıradan Rus halk yaşamına yönelir ve bir taraftan onların öğrencisi olur diğer taraftan sanatını halkın hizmetine adamaya karar vererek onların akıl hocası olmaya niyetlenir. Bilindiği üzere Tolstoy, *Anna Karenina*'yı kaleme aldıktan sonra edebiyata olan ilgisini yitirir. Yeni bir kriz deneyimleyen Tolstoy, *Anna Karenina*'dan hemen sonra Optina Pustın manastırına bir ziyarette bulunur (Wilson, 2019:276). Bu kriz sürecinden dini araştırmalar yaparak kurtulmaya çalışır. Bu süreci 1879 yılında yazmaya başladığı *İtirafımlarım* eserinde anlatan Tolstoy sonunda aradığı hakikati halk arasında bulduğuna inanır. Bu süreçte halk öyküleri kaleme alarak keşfettiği yeni hakikati sıradan halka, daha geniş kitlelere anlatmayı amaçlar. *İnsan Ne İle Yaşar* öyküsü de bu dönemin eserlerinden biri olması hasebiyle çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır.

Leontyev'i Tolstoy eleştirisine iten başlıca sebeplerinden biri bu süreçle ilişkilidir. Leontyev'e göre edebiyat toplumsal etki açısından okuldan da aileden de güçlü bir silahtır. Bu bağlamda aile, okul ve edebiyatı üç temel etki aracı olarak tanımlayan Leontyev, bu üç temel etki aracından en kudretli olanı edebiyat (Leontyev, 2007:303) olarak görür. Ona göre bu anlamda Tolstoy, halk üzerinde güçlü bir etkiye sahip olması hasebiyle oldukça tehlikeli bir yazardır. Bu tehlikeyi belirleyen temel özelliği ise Leontyev'e göre Tolstoy'un elindeki gücü Hristiyanlık, inanç adına yanlış yolda kullanmasıdır. Zira Leontyev'e göre Tolstoy'un savunduğu Hristiyanlık bir tür sahte Hristiyanlıktır.

Tolstoy'un savunduğu Hristiyanlığı bir tür sahte, hümanist Hristiyanlık olarak tanımlayan Leontyev, bu yaklaşımı esasında Batı Avrupa'nın tüm dünyaya âdeta bir virüs gibi bulaştırdığı kozmopolit devrimin bir sonucu olarak görür. Ancak ona göre Tolstoy'un savunduğu anlamda Hristiyanlık; yalnızca tüm insanlığın yıkımını hızlandıran bir olgu olarak değerlendirilmelidir (Leontyev, 2007:289). Bu doğrultuda Rusya'nın söz konusu dönemde en etkin figürlerinden biri olan Tolstoy'un yolunun yanlışlığını göstermek Leontyev için elzemdir.

Leontyev'in Tolstoy üzerine kaleme aldığı üç temel çalışması vardır. Bunlardan ilki *İki Kont: Aleksey Vronski ve Lev Tolstoy* (Два Графа: Алексей Вронский и Лев Толстой) başlıklı yazısıdır. Burada Tolstoy'u *Anna Karenina*, *Savaş ve Barış* gibi romanlarıyla çağın tüm edebiyatçılarının ötesinde bir yazar olarak tanımlar. Bu dönemdeki Tolstoy'u kudreti ve canlılığıyla geç dönem "gölge" Tolstoy'dan ayırdığını belirtir (Leontyev,

2007:304-305). Leontyev'in Tolstoy ile ilgili olarak kaleme aldığı *Analiz, Stil ve Eğilim (Kont L.N. Tolstoy'un Romanlarına Dair)* (Анализ, Стиль и Векание (О Романах Гр. Л.Н. Толстого) yazarın en kapsamlı Tolstoy incelemesidir.

Çalışmamız bağlamında önem arz eden esas çalışma ise 1882 yılında Grajdanin (Yurttaş) dergisinde yayımlanan Tanrı *Korkusu ve İnsanlık Sevgisi Kont L.N. Tolstoy'un İnsan Neyle Yaşar? Öyküsüne Dair (Смрх Божий и Любовь к Человечеству По Поводу Рассказа Гр. Л.Н. Толстого: «Чем Люди Живы»?)* başlıklı makalesidir. Leontyev, 1882 yılında kaleme aldığı bu çalışmasında Tolstoy'un 1881 yılında yayımlanan *İnsan Neyle Yaşar* öyküsünü merkeze alır ve Tolstoy'u Dostoyevski ile beraber pembe Hristiyanlığın vaizleri saffında değerlendirir. Peki, nedir bu pembe Hristiyanlık? Leontyev, pembe Hristiyanlığı en genel anlamıyla şöyle tanımlar:

Tek taraflı, formüle edilmemiş, organize bir sapkın topluluk hâlinde bir araya gelmemiş ancak eğitilmiş sınıflar arasında oldukça yaygın olan bir şeyi gizlemek, bir başkasını görmezden gelmek, bir üçüncüsünü tamamen reddetmek, Ortodoksluğa yabancı olan Avrupa'nın faydacı ilerleme kavramlarına en yakın olanı kutsal ve ilâhi kabul etmek (Leontyev, 2014: 166).

Leontyev'e göre pembe Hristiyanlık özünde iki temele dayanır: Demokrasi ve liberal ilerleme. Bunların açılımı ise toplumun yeniden düzenlenmesine ve toplumsal kurumların (hümanizm, mahkemeler, hukuk, ekonomi, bireysel haklar vb.) iyileştirilmesine odaklanma ve ahlakçılık (insan kalbinin yeniden düzenlenmesi, kişisel-psikolojik ilerleme) olarak dünyevi hazcılığın temelleri olmalarıdır (Orehanov, Posternak, 2011: 34-40). Ancak bu, Leontyev'e göre çıkmaz bir yoldur.

Korku-Sevgi Karşıtlığı: İnsan Neyle Yaşar?

Tolstoy'un *İnsan Neyle Yaşar?* öyküsünün başkahramanı Tanrı'nın emrini yerine getirmediği için cezalandırılmış baş melek Mihail'dir. Mihail iki kız çocuğu dünyaya getirmiş bir kadının canını almak için dünyaya gönderilir. Ancak kadın babaları yeni ölmüş kızları için baş meleğe yalvarır. Çocuklarının kimsesiz kalacağını bu yüzden canını bağışlamasını diler. Baş melek kadına acır ve Tanrı'nın emrini yerine getirmeden geri döner. Tanrı, meleğe kadının canını almasını sonra da insanda ne var? İnsana ne verilmemiştir? İnsan neyle yaşar? sorularına dayanan üç Tanrı kelamını öğrenmesini emreder.

Tanrı, emrini yerine getirmeyen baş meleği bu üç kelamı öğrenmesi için çıplak, çaresiz bir insan biçiminde dünyaya gönderir. Kadının canını alıp ruhunu Tanrı'ya ulaştıracakken kanatları koparan bir rüzgârla dünyaya fırlatılan baş melek artık ancak bu üç sırrı öğrendikten sonra Tanrı'nın yanına dönebilecektir. Dünyaya gönderilen melek, bir kilisenin yanında soğuktan titrerken karşısına ayakkabı tamircisi olarak yaşamını sürdüren Semyon adında bir köylü çıkar. Melek onu ilk gördüğünde korkar. Yüzü kara, ölüm kokuyor gibi çirkin görünür gözüne. Geçimini tamircilikle sağlayan, sırtına giyecek bir paltosu bile olmayan ayakkabı tamircisi karısı Matryona'ya söz verdiği gibi alacaklarını toplamaya çıkmış, palto alıp evine dönecektir. Ancak işler beklediği gibi gitmez. Eline yirmi kapık ve tamir edilecek bir çift çizme verilir. Tamirci sinirinden yirmi kapıkla de içki içer ve sitem ederek evine dönerken meleklerle karşılaşır. Onu ilk gördüğünde ne olduğunu anlayamaz. Gördüğü bembeyaz bir figürdür, taş mı hayvan mı olduğunu anlayamayan tamirci Semyon, yaklaşıncaya çırılçıplak duran bembeyaz bir adam görür. Hem içinde bulunduğu durum hem de tanımadığı biri yüzünden başına kötü bir şeyler gelebileceğini düşününce yardım etmek istemez ve yoluna devam eder ancak biraz uzaklaştıktan sonra vicdanı sızlayarak geri döner ve meleğe kendi paltosunu, elindeki tamir edilecek çizmeleri giydirir ve evine götürür. Yolda meleklerle konuşmaya çalışır ancak melek Semyon'un sorularına sadece *Beni Tanrı cezalandırdı* (Tolstoy, 2022:6) diye kısa cevaplar verir. Karısı Matryona olanlara çok öfkelenir ve meleği eve kabul etmek istemez. Ancak kocası *Tanrı'ya inanmıyor musun sen?* (Tolstoy, 2022:10) dediğinde söylediklerine pişman olur ve meleğin karnını doyurur. Melek ilk defa burada gülümser.

Melek artık ayakkabı tamircisinin yanında çalışmaya başlar ve kısa sürede çok iyi bir usta olur. Patronunun müşterileri artar, durumları düzelir. Bir gün zengin bir bey en az bir yıl dayanacak, sağlam bir çizme siparişi vermek için gelir. Melek adama çizme yerine bir terlik diker. Ustası siparişi doğru yapmadığı için kızarken, bir uşak gelir ve zengin beyin öldüğünü, karısının çizme yerine bir terlik dikmelerini istediğini iletir. Melek, adam bir

yıl boyunca eskimeyecek bir çizme istediğinde arkasında dolaşan dostu ölüm meleğini görmüştür ve adamın akşama varmadan öleceğini bilmektedir. Adamın ölüm haberi geldiğinde Melek ikinci defa burada gülümser.

Melek ustasının yanında çalışmaya devam ederken altı yıl sonra tamirciye yanında iki kız çocuğuyla yeni bir müşteri kadın gelir. İkiz kızlarına ayakkabı diktirmek isteyen iyi giyimli, tüccar karısı geldiğinde Melek tanıyormuş gibi dikkatle çocuklara bakar. Semyon kızlardan birinin ayağının neden topal olduğunu sorar ve Melek cezalandırılmasına neden olan hikâyeyi dinler: Babaları ölen kızların ardından anneleri ölmüş, ölümler kızlardan birinin üstüne düştüğü için kızın bir ayağı sakat kalmıştır. Köy halkı öksüz-yetim kalan yavruları bakması için tek çocuğu olan bu kadına getirmişlerdir. Kadın kızlara kendi çocuğu ile bakmış ancak kendi evladını iki yaşında iken kaybetmiştir. Şimdi maddi durumu iyi, çocuklarla beraber mutlu bir yaşam sürmektedir. Kadın hikâyesini bitirdiğinde tamircinin karısı Matryona bir atasözünü hatırlatır: *İnsan anasız babasız yaşar, Tanrı'sız yaşayamaz* (Tolstoy, 2022:22). Melek üçüncü kez burada gülümser.

Semyon, kadın gittikten sonra ışıklar içinde gülümseyerek göğe bakan meleğe yaklaşır; geldiğinden beri sadece üç kere gülümsediğini, şimdi de ışık saçtığını söyler ve nedenini öğrenmek ister. Melek *Tanrı beni cezalandırmıştı, şimdi affetti o yüzden ışık saçıyorum* (Tolstoy, 2022:23) diye cevap verir. Üç gizemli gülümsemesinin sırrının ise Tanrı'nın üç kelamını öğrenmiş olmasıyla açıklar. Semyon merakla Tanrı'nın üç kelamının ne olduğunu sorar. Melek tüm hikâyesini baştan anlatır ve üç kelamı nasıl öğrendiğini şöyle açıklar: Tanrı'nın ilk kelamını Matryona'nın kocasının ona Tanrı'yı hatırlatmasından sonra meleğe yardım elini uzatmasıyla öğrenmiştir. İnsanda ne vardır sorusunun cevabı sevgidir. İnsana ne verilmemiştir kelamının cevabını ise zengin beyin hikâyesiyle öğrenir. Bey, bir yıl giyebileceği bir çizme yaptırmak için geldiğinde arkasında ölüm meleği durmaktadır. Melek akşama kalmadan ölecek bey ile insanın neye ihtiyacı olduğunu bilme yetisine sahip olmadığını öğrenir. Altı yıl Tanrı'nın üçüncü kelamını öğrenmek için bekleyen melek, ikiz kızların gelişyle insanın neyle yaşadığı sorusunun da cevabını öğrendiğini anlatır:

Çocukların yaşaması için anneleri bana yalvarmış, beni de ikna etmişti. Ana babaları olmadan yaşayamayacaklarını sanmıştım. Oysa başka bir kadın çocukları besleyip büyütmüş. Kadının başkasının çocuklarına acıyıp ağlamasını görünce içinde yaşayan Tanrı'yı gördüm ve insan neyle yaşar anladım (Tolstoy, 2022:26).

Son sahnede insana dair üç bilgiyi öğrenen melek, Tanrı'nın sevgi olduğunu, seven insanın Tanrı'nın, Tanrı'nın da onun içinde olduğunu söyler ve ışıklar içinde göğe yükselir.

Leontyev'e göre Tolstoy'un bu hikâyesi düşünce yönü, içeriği ve sadeliği bakımından zengindir ancak Hristiyan ruhuyla sağlam bir birlik içinde değildir. Bu nedenle hikâyeye, sanatsal olarak güzel ama kutsal değildir, içinde dehayı barındırmaz. Leontyev düşüncelerini daha net bir biçimde aktarabilmek için kutsallık ile ne kastettiğini açıklamak ister. Ona göre kutsallığa kilisenin yaklaştığı biçimde yaklaşmak gerekmektedir. Kutsallık için iyi ve merhametli olmak, iffetli ve fedakâr olmak yeterli değildir. Bu niteliklerin Mesih'in, kilise babalarının, havarilerin öğretileriyle bağlı olması gerekir. Bu temeller, kilise için yeryüzündeki yaşamımıza dair tüm erdemlerden daha önemlidir (Leontyev, 2014:169-170).

Leontyev'e göre ikinci önemli nokta; insanın tek yetisinin inanmak olmasıdır. Ona göre insanın kalbinde yer eden iman; Tanrı vergisidir. İnsan iradesinin dışında gerçekleşen seçilmişlik sürecinde insanın tek görevi; alçak gönüllükten vazgeçmeden ve Tanrı korkusunu gizlemeden inanca susamaktır. Tolstoy'un vaaz ettiği sevgi herkese bahşedilmiş bir şey değildir. Çok az kişiye bahşedilen bu kutsallığın iki yolu vardır: Ya doğrudan Tanrısal armağan olarak ya da yıllar süren dua ve kötü eğilimlerle mücadele yoluyla. Korku ise ceza korkusu, günah korkusu, öteki dünya korkusu olarak sevginin aksine herkese bahşedilmiştir. Bu anlamda Leontyev'e göre Tanrı korkusundan utanmak gülünçtür. Tanrının varlığını kabul eden biri ondan korkmak zorundadır. Zira kudretler arası fark sonsuz büyüktür. Korkan kişi alçakgönüllü olur; alçakgönüllü olan kişi ise üzerinde bir otorite arar — görünür, elle tutulur bir otorite; sonunda bu ruhsal otoriteyi sevmeye başlar, hatta mistik bir şekilde, aklı önünde onu meşru görür. Bu çerçevede Leontyev, insanın kilise babalarının söylediği "bilgeliliğin başlangıcı Tanrı korkusudur" sözünü merkeze alması gerektiğini savunur. Tolstoy'un meleğinin suçu da bir anlığına Tanrı korkusunu unutup günah işlemesidir.

Leontyev'e göre tıpkı Tolstoy'un cezalandırılmış meleğinde olduğu gibi Tanrı korkusuyla yaşamayan, bu korkuya dayanamayan hatta bazen bu korkuyla sınırlandırılmamış insan sevgisi; dışsal olarak ne kadar çekici olursa olsun, hatta dünyevi olarak acı çekenler için fiili olarak ne kadar faydalı olursa olsun özünde gerçek bir Hristiyan sevgisi değildir. Bu Batı'dan gelen insan-tapıcılığın keyfi bir meyvesi — dünyevi insana ve insanlığa duyulan yeni bir inanç, bireyin ideal, bağımsız, özerk değerine ve tüm insanlığın bu dünyadaki yüce misyonuna olan inançtır. Korku ve alçakgönüllülük olmadan sevgi, sadece bireyciliğin ve insanın haklarına ve onuruna duyulan tapınmanın bir tezahürüdür. Bu bireycilik ve insan tapıcılığı, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'da egemen olmuş, insanların kendilerinden bağımsız, daha yüce bir şeye olan inançlarını yok etmiş, onları korkuyu unutturarak ve alçakgönüllülüğün utanmalarına neden olarak, Batı toplumlarını devrim uçurumunun eşiğine kadar getirmiştir. Bu uçurumun kenarına, Tanrı sevgisi ve kilisenin kutsallığına, devletin ve ailenin kutsal haklarına olan inançtan daha güçlü hâle gelen bu insan-tapıcılık yüzünden gelinmiştir. Bugünün toplumları, yeni olan şeylerle değil, hâlâ yok edilmemiş olan ve asırlar boyunca inanç öğretisi, alçakgönüllülük ve korku etkisi altında güçlenen eski temellerle ayakta durmaktadır. Dünyevi insanlığa, onun dünyevi mutluluğuna, haklarına ve eşitliğine yönelmiş sevgi tek taraflı ve aldatıcı sevgidir (Leontyev, 2014: 170-172). Bu doğrultuda Leontyev'e göre sadece tek taraflı bir insan sevgisine tutunmak kimi kalplerde Hristiyan öğretisinin diğer tüm yönlerinin unutulmasına hatta Hristiyan öğretilerine karşı aşağılayıcı bir nefrete bile dönüşebilir. Bu kanlı bir nihilizm, tam bir yıkım vahşetine dönüşüm aşamasıdır. Yani Leontyev'e göre Tolstoy'un vaaz ettiği sevgi; Hristiyan düşüncesine dayanıyor gibi gözükse de Hristiyanlık karşıtı sonuçlara yol açar. Bu bağlamda Hristiyan sevgisini vaaz ettiğini sanan Tolstoy, aslında Hristiyanlığın en tehlikeli muhalifidir, ruhunda gerçek Hristiyanlığın gölgesi bile yoktur (Leontyev, 2014: 173).

Leontyev, Tolstoy'un sevgi vaazına yönelik bu sert eleştirilerini Mesih'in öğretilerine ve İncil'e dayandırır. Tolstoy *İnsan Ne İle Yaşar* öyküsünde epigraf olarak İncil'den sekiz alıntı yapar ve bu alıntılarının hepsinde vurgu sevgide, Tanrı ve sevginin özdeşleştirilmesindedir:

Biz kardeşlerimizi sevdiğimiz için ölümden yaşama geçtiğimizi biliyoruz; kardeşini sevmeyen ölümden kalır. (1. Yuhanna, 3:14. Bap)
 Dünya malına sahip olup da kardeşini ihtiyaç içinde gördüğü halde ondan şefkatini esirgeyen kişide Tanrı'nın sevgisi olabilir mi? (1. Yuhanna 3:17. Bap)
 Yavrularım, sözle ve dille değil, eylemle ve içtenlikle sevelim. (1. Yuhanna 3:18 Bap)
 Çünkü sevgi Tanrı'dandır. Seven herkes Tanrı'dan doğmuştur ve Tanrı'yı tanır. (1. Yuhanna 4:7 Bap)
 Sevmeyen kişi Tanrı'yı tanımaz. Çünkü Tanrı sevgidir. (1. Yuhanna 4:8 Bap)
 Hiç kimse hiçbir zaman Tanrı'yı görmüş değildir. Ama birbirimizi seversek, Tanrı içimizde yaşar ve sevgisi içimizde yetkinleşmiş olur. (1. Yuhanna 4:12 Bap)
 Tanrı sevgidir. Sevgede yaşayan Tanrı'da yaşar, Tanrı da onda yaşar. (1. Yuhanna 4:16 Bap)
 "Tanrı'yı seviyorum" deyip de kardeşinden nefret eden yalancıdır. Çünkü gördüğü kardeşini sevmeyen, görmediği Tanrı'yı sevemez (1. Yuhanna 4:16 Bap) (Tolstoy, 2022:1-2).

Leontyev'e göre Tolstoy bu alıntılarla yine tek yönlü bir çizgide ilerlemektedir. Alıntılarının hepsi Yuhanna'nın birinci mektubundandır. Bu durumda Leontyev, İncil'de cezadan, korkudan bahseden onlarca ayet varken neden sadece iyilik seçilmiştir diye sorar ve Tolstoy'un Tanrı'yı canlı olmayan bir mecaza dönüştürdüğünü ve kutsal metinleri bütün olarak kabul etme zorunluluğunu çiğneyerek seçme yaptığının altını çizerek (Leontyev, 2014: 177). Oysa Leontyev'e göre Mesih insanlığa yeryüzünde sevgi ve hakikatin saltanatını vaat etmemiştir. Aksine sonda sevginin yenileceğini söylemiştir. Sevgi sadece ahiretteki bağışlanma ve mutluluk içindir.

Bu bağlamda Tolstoy'un hikâyesinin temel eksikliği Leontyev'e göre korkudan hiç söz etmiyor olmasındadır. İnsan neyle yaşar sorusuna "sevgiyle cevabını vermekte" Leontyev'e göre temelde bir sorun yok gibi gözükür. Ancak bu sevginin temelinde korku ve tevazu olmak zorundadır. Tolstoy'un meleği itaatsizliği yüzünden cezalandırıldığında kilisenin önünde bulunur. Tanrı'nın şapelinde sığınacak bir yer arar. Leontyev'e göre burası tövbe ve dua yeridir ancak korku ve tevazu olmadan tövbe mümkün değildir. Bu anlamda Tolstoy'un hikâyesinde ihtiyaç duyulan şey; sadece merhamet eden değil; cezalandıran bir Tanrı'ya duyulan inanç yani korkudur. Zira bilgeliğin başlangıcı Tanrı korkusudur, sevgi ise sadece bu korkunun meyvesidir. Yeryüzündeki

inanç ve Tanrı'ya ulaşma yolculuğumuzu sevgiye indirgemek, Leontyev'e göre insan kibrinin bir ürünüdür. Zira insan aklı, kibriyle ona yeryüzünde Tanrısal bir cennet fikrini aşılır. Bu anlayış aslında hümanist bireyciliğin ve bununla ilişkili insan haklarının ve onurunun Tanrılaştırılmasının tezahürlerinden yalnızca biridir (Broda, 2018: 99-110). Bunun sonucunda ise Leontyev'e göre insanlığa derin ve sarsılmaz bir inanç duyulurken aslında insana inanç yitirilmektedir (Leontyev, 2014: 199).

Oysa İsa yeryüzü yaşamında insanlığın düzelmesi gibi bir ilerleme sürecinden söz etmemiş, aksine son zamanlarda sevginin azalacağından söz etmiştir. Bu nedenle sevgiye dair öğütler yeryüzü yaşamı için değil öteki dünya yaşamı için verilmelidir. Tanrı korkusunu gölgede bırakan Tolstoy bu doğrultuda Leontyev'e göre pembe bir Hristiyanlık vaaz etmektedir (Leontyev, 2014:180).

Leontyev'in Tolstoy'a yönelik bu yaklaşımı oldukça tartışmalıdır. Zira Rus düşünürlerden Nikolay Berdyayev, Leontyev'e karşı çıkarak aslında onun Hristiyanlığın gerçek özünden uzaklaşarak bir tür korku ve şiddetin kasvetli dini olan bir Hristiyanlığı savunduğunu belirtir (Berdyaev, 1995: 208-234).

Buraya kadar yapılan incelemeden görüldüğü üzere Leontyev'in Tolstoy'a yönelik eleştirilerinin merkezinde Hristiyanlığı çarpıtması, Tanrı'yı sevgiye indirgediği böylece esas olarak Avrupa liberal ilerleme düşüncesine hizmet ettiği düşüncesi yatmaktadır. Kanımızca Leontyev *insanlığa inanıyorlar ama insana inanmıyorlar* sözleriyle ifade ettiği bu yaklaşımın Tolstoy'a uygulanabilir değildir. Tolstoy; ilerlemeye, insanlığa duyulan inancı henüz yaşam yolunun başında deneyimlediği iki olayla çoktan yitirmiştir. Bunlardan ilki; ilk Avrupa seyahatinde giyotinle idam edilen birinin ölümüne şahit olması ikincisi ise kardeşinin genç yaşta ölümüdür (Tolstoy: 2008:22). Tolstoy'un *İtirafı*'nda açıkça aktardığı üzere Leontyev'in düşündüğü gibi Tolstoy'un liberal ilerlemeyle bağlantılı olarak dünyevi cennet ideale inancı 1880'li yıllardan çok daha önce yıkılmıştır.

Tolstoy eleştirisinde Leontyev'i haklı çıkarabilecek önemli nokta ise Leontyev'e göre böyle bir inanç anlayışının, Tanrı'yı sevgiye indirgemenin dinin diğer gerekliliklerinden insanı uzaklaştırabilecek hatta bir tür nefrete sebep olabilecek olmasıdır. Leontyev bu düşüncesini elbette Tolstoy'un halk üzerindeki etkisi bağlamında söylemiştir. Ama esasında bu deneyimi doğrudan Tolstoy yaşamıştır. Halk inancına sığınıp onlar gibi sık sık kiliseye gitmeye başlayan Tolstoy bir süre sonra kilisedeki ritüellerin, kimi zaman burada anlatılanların Hristiyan hakikatiyle uzlaşmadığı kanaatine varır. Kilise öğretilerinde pek çok çelişki bulan Tolstoy bilhassa savaş ve ölüm cezaları konusunda kilisenin tutumundan dehşete düşer:

İnancı öğütleyen din adamları, bu cinayetlerde iman eksikliğinden kaynaklanan ipuçları tespit ediyorlardı. Savaş sırasındaki cinayetlerle beraber savaşı izleyen karışıklıklarda da yanıltılmış biçare gençlerin işledikleri cinayetleri benimseyen kilise görevlileri, öğretmenler, papazlar ve keşişlere şahit oldum. Bütün yoğunluğumu Hristiyan'ım diyen insanların yaptıklarına verince yüreğimi bir korku kaplıyordu (Tolstoy: 2008:97).

Yukarıdaki alıntıdan görüldüğü üzere Tolstoy tam da Leontyev'in düşündüğü gibi kiliseden aforoz edilmesine varacak olan bir inkâr yoluna gider. Oysa Leontyev için kilise kuralları sorgulanabilir değildir. Ancak Leontyev'in gözden kaçırdığı önemli bir nokta vardır kanımızca: İman sadece biçimsel yapı ve kurumlara bağlılıkla ölçülebilir bir şey değildir. Ayrıca Sergey Trubetskoy'un da belirttiği üzere Leontyev, Tolstoy'u Tanrı'yı sevgiye indirgeyerek Batı hümanist bireyciliğine hizmet etmekle suçlarken kendisi Tanrı'yı korkuya, korkuyu da bireysel kurtuluşun anahtarına indirgeyerek yine aynı bireyciliğe hizmet etmiş olur. Bu çerçevede Trubetskoy'a göre Leontyev, inanç, umut ve sevgiyi ortadan kaldırıp yerine güvensizlik ve korkuyu ikame ederek tek kelimeyle Hristiyan olan her şeyle çelişir (Trubetskoy, 1995: 123-159). Trubetskoy, kanımızca bu yaklaşımında haklıdır. Hangi dinden olunursa olunsun Tanrı'nın her şeye kadirliğine olan inanç ortak insanlık tarihi kabulüdür. Tolstoy'un öyküsünün merkezinde de aslında her şeye kadir Tanrı fikri yatmaktadır. Tolstoy sadece bu her şeye kadir Tanrı fikrini iyilikle özdeş bir biçimde açıklamıştır. Leontyev'e göre ise öykünün kutsallığını yok eden özellik tam olarak burada saklıdır.

İkili arasındaki bu temel karşıtlık yaşamlarının sonlanma biçiminde de ifade bulur. Leontyev ölümünden kısa bir süre önce Kliment adıyla kutsanarak keşiş olurken (Volkogonova, 2013: 425) Tolstoy savunduğu değerlerle uzlaşmadığı bir dünyadan kaçır ve Leontyev'in aksine kilisenin öğretilerden uzak bir bilinçle Astapova istasyonunda yaşama veda eder (Aksüt,2022:642). İki yazarın yaşamının nasıl sonlandığı aslında sevgi ve korku

tartışması bağlamında çalışmamızın ana sorunsalı çerçevesinde önem arz eder. Leontyev, Tanrı'yı korkuya indirger. Çünkü onun yaşamının en büyük açmazı korkudur. Peki, bu korku neden kaynaklanır? Bu korku; Leontyev'in tüm yaşamı boyunca dünyevi zevklerden, estetik tutkusundan arınmak adına mücadele etmesinde saklıdır. Nitekim Berdyayev, Leontyev'i *ruhu yaşamın kudretli güzelliği ile büyülenmiş kibirli bir aristokrat* (Berdyayev, 1995:208-234) olarak tanımlar. Ancak Leontyev bu kibirli aristokratlığına rağmen tüm yaşamı boyunca maddi sorunlarla uğraşmıştır. Tolstoy ise varlıklı bir yaşam süren ancak içinde bulunduğu maddi gücün ruhunu yaraladığı bir seyyah olmuştur yeryüzünde.

Sonuç

Yaptığımız incelemeden görüldüğü üzere tüm yaşamlarını hayatın anlamı nedir sorusuna adan Leontyev ve Tolstoy arasındaki temel fark biçim ve içerikte ortaya çıkmaktadır. İkisinin de anlam arayışı Tanrı inancı ile sonuçlanır. Tolstoy *İnsan Neyle Yaşar* öyküsüyle insandaki üç temel Tanrı kelamını açıklar. İnsanda sevgi vardır, sevgi Tanrı'dır. Kim sevgideyse Tanrı ondandır. İnsan neye ihtiyacı olduğunu bilmez. Dünyevi yaşama tutunur, dünyevi arzular peşinde koşar. Oysa her şey Tanrı'dandır ve Tanrı iyiliktir. Bu bağlamda insana gerekli olan sadece Tanrı'dır. Ancak Leontyev, Tolstoy'u Tanrı'yı sevgiye indirgeyerek bir tür mecaza dönüştürmekle, pembe bir Hristiyanlık vaaz etmekle suçlar. Tolstoy'un Tanrı ve iyilik anlayışının karşısına ise korkuyu yerleştirir. Ancak görüldüğü üzere Leontyev Tolstoy'a tek taraflı bir sevgi Tanrı'sı vaaz etmekle suçlarken esasında kendisi de aynı tek taraflılığın çukuruna saplanır. Zira sevginin karşısına çıkardığı temel öge korkudur.

Kaynaklar

- Aksüt, L. (2022). "*Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910)*," 19.Yüzyıl Rus Edebiyatı. Altın Kalemler, Ankara: Nobel Yayınları.
- Baldin, A.A. (2001). "Çem lyudi jiviy (Nekatoriye osobennosti problematiki i poetiki narodnyh rasskazov L.N.Tolstogo), Yekaterinburg: İzdatelstvo uralskogo universiteta, 17-22.
- Berdyayev, N. (1995). "*K.N.Leontyev. Filosof reaktionnoy romantiki*", K.N.Leontyev. Pro et Contra Ličnost i tvorčestva Konstantina Leontyeva v otsenke russkih myslyteley i isledovateley 1891-1917 gg. Kniga I, Peterburg: Russkogo hristiyanskogo gumanitarnogo instituta, 208-234.
- Broda, M. (2018). "Antipodiy Rozovogo hristianstva. Polemika Konstantina Leontyeva c Fyodora Dostoyevskim i Lvom Tolstym, Acta Universitatis Lodzensis Folia Litteraria Rossica 11, 99-110.
- Çijov, M. (2016). Konstantin Leontyev, Moskova: Institut russkoy tsivilizatsii.
- Coşkun, N. (2025). Şark Meselesinden Avrasyacılığa Konstantin Leontyev'in Tarih Felsefesi, İstanbul: Divan Kitap.
- Leontyev, K. (2007), "Dva grafa: Aleksey Vronski i Lev Tolstoy", Polnoye sobraniye soçineniy i pisem v dvenadtsati tomah, Tom 8, Kniga I, Publitsistika 1881-1891 godov, Peterburg: Vladimir Dal, 297-315.
- Leontyev, K. (2014), "O vsemirnoy Lyubvi. Reç F.M.Dostoyevskogo na Puşkinskom prazdnike", Polnoye sobraniye soçineniy i pisem v dvenadtsati tomah, Tom 9, Peterburg: Vladimir Dal, 186-225.
- Leontyev, K. (2014), "Strah boji i lyubov k čelovečestvu. Po povodu rasskaza Gf. L.N.Tolstogo Çev Lyudi jiviy?", Polnoye sobraniye soçineniy i pisem v dvenadtsati tomah, Tom 9, Peterburg: Vladimir Dal, 165-186.
- Orehanov, Yu.L.& Posternak, A.B. (2011). "L.N.Tolstoy, F.M.Dostoyevski i K.N.Leontyev: Smysl i znaçeniye spora o rozovom hristianstve", Yaroslavski pedagogičeski Vestnik, № 3 – Cilt I, 34-40
- Tolstoy, L.N. (2008). İtirafımlarım, Çev. Kenan Çelik, İstanbul: Metropol Yayınları.
- Tolstoy, L.N. (2022). İnsan Neyle Yaşar? Çev. Koray Karasulu, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Trubetskoy, S.N. (1995). "*Razočarovanniy slavyanofil, K.N.Leontyev*". Pro et Contra Ličnost i tvorčestva Konstantina Leontyeva v otsenke russkih myslyteley i isledovateley 1891-1917 gg. Kniga I, Peterburg: Russkogo hristiyanskogo gumanitarnogo instituta, 123-159.
- Volkogonova, O. (2013). Jizn zamečatelnyh lyudey, Konstantin Leontyev, Moskova: Molodaya gvardiya.

Wilson, A.N. (2019). Tolstoy, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: YKY Yayınları.

LEV TOLSTOY-KONSTANTIN LEONTIEV: WHAT MEN LIVE BY?

Nazan COŞKUN

ABSTRACT

This study aims to examine Konstantin N. Leontiev's (1831-1891) critique of Lev N. Tolstoy (1828-1910) through the lens of *What Men Live By*, one of Tolstoy's late-period folk tales. Both Leontiev and Tolstoy, as contemporaries of the same century, spent their lives in pursuit of existential meaning. However, the divergent paths they followed in this quest ultimately set them in profound opposition to one another. Tolstoy, as explicitly articulated in the aforementioned story, locates the meaning of life in the identification of God with love. Leontiev, too, sought answers in God; yet, in contrast, he contended that God could not be approached without fear. According to Leontiev, Tolstoy's conflation of God with love reflects a liberal humanist ideology of progress, a "virus" that originated in Western Europe and has since spread throughout humanity. In this sense, Tolstoy's identity of love and God is a kind of "rosy Christian preaching." Nonetheless, the present analysis reveals that while Leontiev accuses Tolstoy of preaching a reductive and one-dimensional gospel of love, he himself is equally guilty of promoting a one-sided Christian doctrine—this time grounded in fear. Ultimately, both thinkers arrive at a conception of religious meaning rooted in belief in God, albeit through starkly contrasting theological emphases. In *What Men Live By*, Tolstoy distills three fundamental divine revelations imparted to humankind: That love resides within man, That love is God, and whoever dwells in love dwells in God, That man does not know what he truly needs, for all that is good and necessary comes from God alone. For Leontiev, by contrast, God is above all to be feared, and love is but the fruit of such fear. Tolstoy's doctrine of love, in Leontiev's estimation, reflects a form of anthropolatry—the worship of man in place of God.

Keywords: Leontiev, Tolstoy, *What Man Live By*, Love, Fear